

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA BIBLIOTEKARSTVO, INFORMACIJSKO ZNANOST
IN KNJIGARSTVO

Značilnosti obdobja mladostništva

Seminarska naloga pri predmetu Osnove psihologije

Mentorica: izr. prof. dr. Vlasta Zabukovec
Lončarič

Kandidatki: Nina Horvat in Manca

Ljubljana, 2014

Kazalo vsebine

Ključne besede.....	3
Uvod.....	3
1.Opredelitev razvojnega obdobja mladostništva.....	3
2.Razvojne naloge.....	3
2.1.Prilagajanje na telesne spremembe.....	4
2.2.Čustveno osamosvajanje od družine in drugih odraslih.....	4
2.3.Oblikovanje socialne spolne vloge.....	5
2.4.Oblikovanje novih in stabilnih socialnih odnosov z vrstniki.....	5
2.5.Razvoj socialno odgovornega vedenja.....	5
2.6.Priprava na poklicno delo.....	6
2.7.Priprava na partnerstvo in družino	6
2.8.Oblikovanje vrednotne usmeritve.....	6
3.Razvoj identitete.....	7
3.1.Identitetna zmedenost.....	7
3.1.1.Negativna identiteta.....	7
3.2.Identitetno privzemanje (privzeta identiteta).....	8
3.3.Moratorij.....	8
3.4.Identitetna dovršitev.....	8
Viri.....	9

Kazalo tabel

Tabela 1: Razvojne faze individuacije (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004, str. 593).	4
--	---

Ključne besede

Mladostništvo, razvojne naloge, identiteta, Eriksonova teorija psihosocialnega razvoja.

Uvod

Namen najine seminarske naloge je, da vam predstaviva značilnosti razvojnega obdobja mladostništva. Pri tem vam bova podrobneje predstavili opredelitev tega razvojnega obdobja, razvojne naloge, s katerimi se spopadajo mladostniki in razvoj posameznikove identitete znotraj Eriksonove teorije psihosocialnega razvoja. Mladostništvo velja za enega izmed bolj občutljivih obdobj, saj se takrat srečujemo z velikimi telesnimi spremembami, poleg tega pa je to za nas obdobje preizkušanja, iskanja samega sebe in pomembnih odločitev, ki so lahko odskočna deska v odraslost.

1. Opredelitev razvojnega obdobja mladostništva

Mladostništvo ali z drugo besedo adolescenca, ki izhaja iz latinske besede *adolescere* in pomeni dozorevati, je doba človekovega razvoja med otroštvom in odraslostjo, ki traja med približno 11.-12. in 22.-24. letom starosti. Zupančičeva (1990, 1997, v Marjanovič Umek in Zupančič, 2009) obdobje mladostništva deli na tri podobdobja: zgodnje mladostništvo (do približno 14. leta starosti), srednje mladostništvo (do približno 17. ali 18. leta starosti) in pozno mladostništvo (do približno 22. ali 24. leta starosti). Obdobje adolescence je obdobje silovitih sprememb, tako na telesni kot na čustveni, intelektualni in vedenjski ravni.

Merila opredelitve, kdaj mladostnik stopi v odraslost, se med družbami in posameznimi družbenimi skupinami razlikujejo. Fasick (1994, v Marjanovič Umek in Zupančič, 2009) predlaga, da to mladostnik lahko doseže z zaključkom izobraževanja, z vstopom na delovno mesto, z ustvaritvijo lastnega doma ali družine. Prestop v obdobje odraslosti je časovno lahko odvisen od pričakovanja posameznikovih staršev in njihovih finančnih zmožnosti. Arnett (1997, Marjanovič Umek in Zupančič, 2009) poudarja posameznikovo individualnost, samostojno odločanje glede osebnih vrednot in prepričanj ter prevzemanje odgovornosti za svoja dejanja.

2. Razvojne naloge

Razvojne naloge so posledica posameznikovega telesnega razvoja, osebnega zanimanja in vrednot ter družbenih zahtev v njegovem okolju. V glavnem predstavljajo znanja, stališča, načine vedenja, spretnosti, ki se pojavijo v določenem obdobju posameznikovega življenja (Havighurst, 1972; Klaczynski, 1990, v Marjanovič Umek in Zupančič, 2004).

2.1. Prilagajanje na telesne spremembe

Obdobje mladostništva se začne s puberteto, pri čemer gre za telesni razvoj, predvsem za razvoj spolnih organov. Pri dekletih se puberteta začne približno pri 9. in konča pri 14. letih, pri fantih pa se začne približno pri 10. in konča pri 16. letih. Puberteta se odraža v bioloških spremembah kot so pospešena rast, poraščenost in nenavadna razmerja med različnimi deli telesa. Posamezniki so v času pubertete lahko razdražljivi, kritični do samega sebe, občutljivi, imajo nizko samopodobo ter veliko pozornosti posvečajo svojemu izgledu. Puberteta se konča z biološko zrelostjo (Skumavc, brez podatka).

Na telesne spremembe, s katerimi se mladostnik sooči, se prilagaja tako da jih razume in sprejema, pri tem pa so mu v pomoč starši oz. pomembne odrasle osebe v njegovem življenju (Horvat in Magajna, 1987). Obenem sprejema lastni zunanji videz in samostojno skrbi za telo in zdravje ter se ukvarja z različnimi aktivnostmi (Havighurst, 1972, v Marjanovič Umek in Zupančič, 2009).

2.2. Čustveno osamosvajanje od družine in drugih odraslih

Posamezniki se v obdobju mladostništva pričnejo osamosvajati od družine in drugih odraslih. Odnos s starši iz odvisnega preide v bolj enakopraven in zrel odnos, v katerem postanejo mladostniki bolj neodvisni (Horvat in Magajna, 1987). Gre za počasen in postopen proces, ki pa ne izključuje stresa in napetosti tako pri starših kot pri mladostnikih (Poljšak-Škraban, 2004).

Tabela 1: Razvojne faze individuacije (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004, str. 593).

Razvojna faza	Razvojno (pod)obdobje	Značilnosti
Diferenciacija	Pozno otroštvo, zgodnje mladostništvo	Spoznavanje psihološke različnosti od staršev; upad idealizacije staršev; dvom in zavračanje starševih stališč, predlogov in nasvetov;
Practiciranje	Zgodnje mladostništvo	preizkušanje različnega vedenja, stvari itn. ne glede na nasvete in opozorila; vlogo staršev prevzemajo vrstniki; poudarjanje različnosti od staršev; prepričanje v lastno vsemogočnost;
Približevanje	Srednje mladostništvo	ponovno zaupanje v starše, upoštevanje njihove avtoritete; potreba po naklonjenosti staršev; ambivalentnost do staršev (težnja po ločevanju in povezanosti);
Ustalitev	Pozno mladostništvo	razumevanje sebe in drugih kot neodvisnih, posebnih, a medsebojno povezanih posameznikov; upad ambivalentnosti.

V Tabeli 1 so prikazane štiri razvojne faze individuacije, razvojna (pod)obdobja v katerih so prisotne ter značilnosti posamezne razvojne faze.

2.3. Oblikovanje socialne spolne vloge

Pri oblikovanju socialne spolne vloge ima pomembno vlogo spolna vzgoja, ki jo starši lahko nudijo otroku že v najzgodnejšem obdobju. V otroštvu je pomemben proces spoznavanja spola, pri čemer imajo starši pomembno vlogo, saj lahko s toplim in pozitivnim čustvenim odnosom pripomorejo k oblikovanju spolne vloge. Na kasnejše vedenje in odnos mladostnika do nasprotnega spola vpliva tudi odnos med staršema, kako v družini oče doživlja svojo moškost in kako mati doživlja svojo ženskost. Spolni razvoj pa je najbolj intenziven v obdobju mladostništva. Pri prehodu v zrelo spolnost si mora mladostnik pridobiti znanje o spolnosti, definirati svojo spolno identiteto in to tako, da bo sprejemljiva zanj in za osebe nasprotnega spola. Skozi razvoj se postopno oblikuje doživljanje svoje moškosti ali ženskosti. V času mladostništva pride do prevzeta ene izmed obeh vlog, za katere družba določa norme (Glonar-Vodopivec, brez podatka; Poljšak-Škraban, 2004).

2.4. Oblikovanje novih in stabilnih socialnih odnosov z vrstniki

Pomembno vlogo v mladostništvu imajo vrstniške skupine, katere si posameznik izbira sam, glede na njihove skupne interese, cilje, vrednote, ideje, hobije (soigralci, sošolci, vrstniki v okolišu, fotografi,...). Vrstniške skupine so, v primerjavi s tistimi v otroštvu, bolj trajne, stabilne, znotraj nje so mladostniki bolj čustveno povezani in niso omejene na kraj bivanja. Znotraj posamezne vrstniške skupine lahko prepoznamo medodvisnost, povezanost in sodelovanje med mladostniki, ki se odraža v stilu oblačenja, vedenju, družabnih dejavnostih in komunikaciji med njimi. Znotraj vrstniških skupin pa ima posameznik možnost izbire, svobodnega odločanja, kar pomeni da je avtonomen in se sam odloča npr. s kom se bo družil. Čeprav imajo nekateri mladostniki s starši zaupljiv odnos, se z njimi ne pogovarjajo o vseh temah, npr. o intimnosti, o čemer se raje odločijo za pogovor s prijateljem, navadno istega spola. (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004).

Prav tako je pomemben razvoj socialnih spretnosti, ki posamezniku omogočajo lažje in hitreje vključitev v neko družbo. Tistim, ki že v mladosti uspe vzpostaviti stabilne in zadovoljive odnose z vrstniki, jim to v prihodnje ne bo predstavljalo velikih ovir (Conger, 1991, v Marjanovič Umek in Zupančič, 2004).

2.5. Razvoj socialno odgovornega vedenja

V tem obdobju se razvija želja posameznika po opravljanju družbeno odgovornih dejavnosti in v družbi sprejemljivega vedenja, kar je pokazatelj osebne zrelosti mladostnika. Slediti začne vrednotam, ki so sprejemljive tako zanj, kot za družbo, in mu omogočajo, da bo lahko deloval kot zrela odrasla osebnost (Horvat in Magajna, 1987). Osebnostna zrelost posameznika se kaže v spoštovanju soljudi, upoštevanju družbenih norm, vrednot, ciljev in prevzemanju odgovornosti za druge ljudi. Prav tako začne posameznik načrtovati življenjske cilje, in se hkrati kot oseba izpopolnjuje in napreduje (Musek in Pečjak, 1997).

2.6. Priprava na poklicno delo

Za izbiro poklica se ne odločimo hipno, temveč se za to odločitev posameznik odloča postopoma. To je obdobje nihanj in pomembnih odločitev, še posebej na področju iskanja poklica. Ginzberg (1988, v Marjanovič Umek in Zupančič, 2004) opredeljuje poklicno odločanje skozi tri razvojna obdobja in sicer skozi domišljjsko obdobje, obdobje preizkušanja in realistično obdobje. V domišljjskem obdobju, ki se pojavi v času otroštva, otroci sanjarijo o različnih poklicih, za katere dobijo navdih v literaturi, filmih in igricalah. Pri teh zamislih otroci ne znajo ločiti med realnimi (npr. policist, učitelj, arheolog, stevardesa,...) in nerealnimi poklici (dobra vila, batman, princeska, Harry Potter,...), pri čemer pa se ne zavedajo svojih sposobnosti in zmožnosti. V obdobju preizkušanja, ki se pojavi v zgodnjem in srednjem mladostništvu, posameznikove odločitve in ideje temeljijo predvsem na njegovih vrednotah, zmožnostih, zanimanju in zahtevnosti študija. V realističnem obdobju, ki se pojavi v poznem mladostništvu, se posameznik bolj intenzivno osredotoči na raziskovanje in izbiro poklica. Pri tem pa so mu v pomoč njegovi interesi, vrednote, sposobnosti, itd. (Zupančič, 2004). Za splošno odločanje poklicne poti so pomembne delovne navade in tehnike učenja, ki si jih mladostnik pridobi skozi razvoj (Horvat in Magajna, 1987).

2.7. Priprava na partnerstvo in družino

Do srednjega mladostništva si posameznik izbira predvsem istospolne prijatelje, ki imajo skupne cilje, vrednote in spretnosti. V času pubertete se istospolna prijateljstva še okrepijo, saj jih povezujejo podobni problemi. Ob koncu zgodnjega mladostništva se pojavi tudi zanimanje za nasprotni spol, kateremu posameznik posveča več pozornosti, pri čemer se razvijajo socialne spretnosti v komunikaciji z nasprotnim spolom (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004). Pri srednjem in poznem obdobju mladostništva se lahko začnejo razvijati zreli partnerski odnosi, pri čemer partnerja podpirata drug drugega, ob tem pa se spreminjajo posameznikova stališča, vrednote, odnos do stvari in dela, ter nasploh zrelejši pristop do vsega, kar vse skupaj imenujemo tudi socialno učenje. Na področju socialno-čustvenih odnosov so pomembne sposobnosti, ki se razvijejo kot posledica dolgotrajnega socialnega učenja, živeti se v drugega oz. sposobnost empatije, izražanje lastnih čustev, pri čemer posameznik ne žali ali prizadene drugega, in reševanje konfliktov, ki združuje želje in interese obeh ali več posameznikov, ki so vključeni v konflikt, pri čemer se na koncu ne razglasi »zmagovalcev« in »poražencev« (Horvat in Magajna, 1987).

2.8. Oblikovanje vrednotne usmeritve

Stabilnost vrednot se razvije šele v času mladostništva, saj se šele v tem obdobju razvije sposobnost posploševanja in abstrahiranja in so tako podobne vrednotam odraslih (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004). V otroštvu na sistem vrednot močno vplivajo predvsem starši, v obdobju mladostništva pa poleg vpliva staršev, na posameznikove vrednote vpliva tudi družbeno okolje (mediji, šola, občolske dejavnosti) (Zupančič in Justin, 1991, v Furlan, 2003). Pri mladostnikovem oblikovanju lastne identitete je pomembna opredelitev za določene vrednote in postavljanje vrednot v hierarhijo. Posameznik vrednotam, kot so ideje, pojavi, stvari in ljudje, pripisuje večji pomen, se ravna v skladu z njimi ter jih zagovarja (Horvat in Magajna, 1987).

3. Razvoj identitete

Po Eriku H. Eriksonu lahko gledamo na osebni razvoj skozi razvoj posameznikove identitete oz. samopodobe. »Samopodoba je sklop predstav, pojmovanj, vrednotenj in prepričanj, ki jih nekdo oblikuje o samem sebi« (Musek in Pečjak, 1997, str. 238). Z njimi posameznik identificira samega sebe oz. svoj lastni »jaz«. V času mladostništva, kjer se posamezniki srečujejo s pretresi in dilemami, je oblikovanje identitete zelo pomembno. Posameznik v tem obdobju ustvari samopodobo, s katero bo uspešen v odraslem obdobju, ali pa pride do identitetne zmedenosti, pri kateri posamezniku ni jasno kdo je in kaj si želi (na področju partnerstva, delavnosti in zmožnosti načrtovanja prihodnosti), pri čemer lahko zaide v težave, saj ne more izpolnjevati zahtev, ki se pričakujejo od odrasle osebe.

Identiteta se izoblikuje skozi razvoj posameznika, nove faze pa se nadgrajujejo in dopolnjujejo na podlagi preteklih faz (Ule 2000, v Ule, 2008). Identiteto Erikson definira kot proces, ki ni statičen, saj se nenehno spreminja, dopolnjuje in popravlja (Ule, 2008).

Kanadski psiholog Marcia (1966, v Marjanovič Umek in Zupančič, 2004) je na podlagi Eriksonove teorije psihosocialnega razvoja opredelil štiri identitetne položaje v mladostništvu. Raziskovanja Jamesa E. Marcie in njegovih sodelavcev so pokazala značilne vzorce v razreševanju mladostniške identitetne krize in oblikovanju identitete. Prva značilnost, ki oblikuje identiteto posameznika je odločenost, kar se odraža s posameznikovo jasno podobo o svoji identiteti. Druga značilnost pa je raziskovanje, npr. z različnimi identitetnimi vlogami. (Musek in Pečjak, 1997). Štirje tipi identitetnega statusa so identitetna zmedenost, identitetno privzemanje, moratorij in identitetna dovršitev. Vsak posameznik gre v obdobju mladostništva v takem zaporedju skozi te štiri faze.

3.1. Identitetna zmedenost

Posameznik je neodločen glede svoje identitete (nizka odločenost), se še ne odloča glede pomembnih življenjskih odločitev (glede poklica, osebnih vrednot in življenjskega stila) in ne raziskuje kaj ga zanima in kaj bo počel v prihodnosti (nizka eksploracija). Pogosto ga spremlja zmedenost, brezskrbnost, so brez ciljev in svojim dejavnostim ne dajejo ključnega pomena. Mladostnik, ki je identitetno zmeden nima vizije kaj bo počel v življenju, a se vseeno vpiše na visokošolski študij, glede katerega nima nobenih posebnih želja. Upa, da bo tekom študija odkril kaj ga zanima. V primeru da faza identitetne zmedenosti traja izven zgodnjega obdobja mladostništva, je posameznik lahko depresiven, osamljen in brez pravih prijateljev.

3.1.1. Negativna identiteta

Negativna identiteta je pomemben element identitetne zmedenosti. V primerjavi s pozitivno, je negativno identiteto izoblikovati precej lažje, saj temelji predvsem na posameznikovem namernemu odklanjanju in nasprotovanju vrednot in norm v družbenem okolju (npr. zavračanje želja staršev). Negativna identiteta ni trajnostna, zaradi nje ne postane nič bolj neodvisen in z njo ni zadovoljen (Musek in Pečjak, 1997).

3.2. Identitetno privzemanje (privzeta identiteta)

Pri tej fazi identitetnega statusa je posameznik opredeljen glede svojih ciljev, vrednot in življenjskega stila (visoka odločenost). Identiteto je izoblikoval na pobudo in z odločanjem drugih, pomembnih oseb v njegovem življenju. Tak posameznik, iz kakršnihkoli razlogov, ni imel priložnosti raziskovanja, razmišljanja, odločanja o samem sebi (nizka eksploracija). Primer takega mladostnika bi bil, da nam na vprašanje o njegovi prihodnosti jasno pove svoje cilje, ki so ga zanj oblikovali starši. Tak mladostnik je zadovoljen, prepričan v svoje zmožnosti in verjame v družbene norme in pravila (Musek in Pečjak, 1997).

3.3. Moratorij

Moratorij je krajše obdobje, čeprav lahko traja tudi več let, v katerem se posameznik sreča s krizo (nizka odločenost) (Poljšak-Škraban, 2004). Lahko rečemo, da je to obdobje odloga, saj se posameznik zaradi pomanjkanja različnih izkušenj, ne odloča za pomembne življenjske odločitve. Tak posameznik razmišlja, išče informacije, se preizkuša v različnih vlogah, želi se opredeliti (visoka eksploracija), vendar mu pri tem ostaja še veliko nerešenih vprašanj. Primer takega mladostnika bi bil, da še ni končno odločen o študiju ki ga bo izbral, zato se o tistih smereh, ki ga zanimajo, čimbolj informira in preizkuša različne vloge (Musek in Pečjak, 1997).

3.4. Identitetna dovršitev

Pred to fazo identitetnega statusa se posameznik sreča s krizo, ki jo uspešno razreši. To je obdobje v katerem posameznik veliko razmišlja in raziskuje, išče nove podatke in informacije, ki bi mu bile v pomoč pri odločitvah za njegovo prihodnost (visoka eksploracija). Tekom raziskovanja je z lastnim odločanjem pridobil jasno samopodobo, izoblikoval cilje in si zastavil življenjske vloge (visoka odločenost). Mladostnik tega tipa identitetnega statusa je po dolgem premisleku in zbiranju informacij sam prišel do jasne podobe o svoji identiteti, ve, kaj so njegove prednosti in slabosti, verjame v svoje odločitve, je optimističen, samostojen in odprt za nove ideje (Musek in Pečjak, 1997).

Viri

Furlan, M. (2003). *Vrednote mladostnikov iz »slovenskega kulturnega prostora«*. Pridobljeno s <http://www.dlib.si/preview/URN:NBN:SI:doc-EK9FCV4S/891e2275-e51b-4664-b2cf-385c758fa54d>.

Glonar-Vodopivec, M. (brez podatka). *Doživljanje spolnosti pri mladostnikih in spolna vzgoja*. Pridobljeno s http://www.obzornikzdravstvenenege.si/Celoten_clanek.aspx?ID=0d5f15b9-570b-446e-aa8d-81f1f86f99b3.

Horvat, L. in Magajna, L. (1987). Obdobje adolescence. V *Razvojna psihologija*. (str. 233-252). Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (ur.). (2004). *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Rokus.

Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (ur.). (2009). *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Rokus.

Musek, J. in Pečjak, V. (1997). *Psihologija*. Ljubljana: Educy.

Poljšak-Škraban, O. (2004). *Obdobje adolescence in razvoj identitete*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Skumavc, G. (brez podatka). *Spolovila*. Pridobljeno s http://www.poldestrazisar.si/egradiva/naravoslovje/8razred/spolovila/puberteta_in_adolescenca1.html.

Ule, M. (2008). Psihosocialni konteksti odraščanja. V *Za vedno mladi?* (str. 47-118). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.